

Editorial

Milé čtenářky a milí čtenáři Sociowebu,

před sebou na obrazovce monitoru vidíte druhé číslo našeho internetového časopisu v roce 2007. Jak jsme vám slíbili v lednovém vydání, únorové číslo je věnováno tématu spolupráce, zejména je zaměřeno na spolupráci v obcích.

Sešly se nám tu čtyři příspěvky, vytvořené autory z výzkumného oddělení Lokálních a regionálních studií Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i. Ústředním tématem prvních dvou příspěvků je sociální kapitál, ten sám o sobě je nezbytnou podmínkou spolupráce v obcích. V prvním z těchto příspěvků Zdenka Vajdová popisuje výzkum, zabývající se „prosakováním“ pojmu sociální kapitál do obecného povědomí. Součástí článku je také soupis známých publikací, zabývajících se sociálním kapitálem. Na ni navazuje Jana Stachová, která se soustředí na samotný pojem sociálního kapitálu. Ve třetím článku tohoto čísla nám Věra Patočková předkládá vybrané výsledky obsahové analýzy článků, jež se týkaly spolupráce obcí. A konečně závěrem Daniel Čermák popisuje zkušenosti s využitím anketního šetření pomocí webového rozhraní na příkladu konkrétního výzkumu, jenž se zabýval svazky obcí a zkušenostmi s jejich činnostmi a spoluprací.

Doufám, že i toto číslo našeho časopisu Vám přinese něco nového a zajímavého,

Za redakci Sociowebu

Daniel Čermák
daniel.cermak@soc.cas.cz

Příští číslo Sociowebu bude věnováno výzkumům veřejného mínění.

«Teorie pro všechny»

»

Kde se vzal - tu se vzal – sociální kapitál¹

Klíčová slova: sociální kapitál, bibliografický výzkum

Obvykle hledám první vysvětlení termínu, který mám pochopit, ve slovníkové literatuře. *Velký sociologický slovník*. 1996. Praha: UK Karolinum, na str. 475 má heslo „kapitál sociální“ pod značkou Kel, uvedená literatura 1 ks - Accardo,

¹ Tento článek vznikl za podpory projektu MŠMT 2D0606 (2006-2011).

A. - Corcuff, P., 1986. *La Sociologie de Bourdieu*. Bordeaux. Heslo obsahuje informaci o té koncepci sociálního kapitálu, kterou vytvořil P. Bourdieu. Nic víc, žádné další jméno. Prověřila jsem i *UNIVERSUM, všeobecná encyklopedie* (desetidílná). Praha: Euromedia Group, k.s. – Odeon; 8. díl, str. 617: heslo „sociální kapitál“ je prezentováno jako termín ekonomický („souhrnný pojem pro všechny rezervní fondy a rezervy sloužící podnikové sociální politice“) a praví se o něm, že získává stále na významu. *Universum* téměř nikdy nezklame!

Souvislou a úplnou informaci o tom, „kde se vzal“ termín sociální kapitál, je možné získat v knize: Forsman, Maria, 2005. *Development of Research Networks: The Case of Social Capital*. Abo: Abo Academy University Press. Další text není recenze, spíše něco na způsob rubriky „přečetli jsme za Vás“.

Knihu referuje o bibliografickém výzkumu, realizovaném ve Finsku v letech 2001-2004. Cílem bylo zjistit, jak se nový pojem objeví ve vědecké diskuzi a ve výzkumu, jak proniká do jiných oblastí, mimo vědeckou komunitu a jak se formují sítě kolem tohoto pojmu - sítě výzkumníků a vědců, sítě publikací a sítě dalších pojmů. Formování sítí je ovlivněno sociálními vztahy ve vědecké komunitě a ve společnosti a také neformálními kontakty, které prosazují novou myšlenku. Pro výzkum byl vybrán pojem sociální kapitál, který se stal populárním v různých vědních oblastech a také v každodenní mluvě a v médiích. Výzkum byl realizován především bibliografickými metodami, jako je např. citační analýza, co-word analysis; dále byla použita obsahová analýza, strukturovaná interview s klíčovými osobnostmi (v klíčových vědeckých a mediálních a informačních a knihovnických pozicích), o nichž se vědělo, že zastávají klíčové pozice v rozšiřování pojmu (byli to finští výzkumníci a specialisté, kteří uvedli pojem a ovlivnili jeho rozšíření ve finské vědecké a společenské diskuzi). Zdrojem dat pro analýzu byly především elektronické databáze.

Výzkum si položil řadu poměrně konkrétních otázek (v kapitole 3., která pojednává také o metodách a výzkumném materiálu podrobně, str. 64-88), k nimž se vrací v kapitole 5. a jednotlivě na ně odpovídá. Kapitola 4. str.89-191 obsahuje vlastní analýzu výzkumného materiálu. Uvádím jenom několik zajímavostí, abych povzbudila zájem o vlastní četbu.

Podle citací na Web of Science databasis1986-2003 byly vybrány klíčové publikace o sociálním kapitálu, tzv. Milestone Publications, v nichž se hledala odpověď na otázku „co je sociální kapitál?“ Jsou tři:

Bourdieu, P. 1986. „The forms of capital“ (článek)
Coleman, J.S., 1988. „Social capital in the creation of human capital“ (článek)
Putnam, R.D., 1993. *Making Democracy Work*. (kniha).

Celkový počet publikací o sociálním kapitálu v letech 1986-2003 je 1302.

Nejcitovanějšími autory a pracemi v souvislosti se sociálním kapitálem na uvedeném Webu v té době jsou:

Putnam, R.D. (1993) *Making Democracy Work*, 490 citací,

Coleman, J.S. (1988) *Social capital in the creation of human capital*, 434 c.,

Coleman, J.S. (1990) *Foundations of social theory*, 318 c.,

Putnam, R.D. (1995) *Bowling alone: America's declining social capital*, 266 c.,

Fukuyama, F. (1995) *Trust*, 166 c.,

Bourdieu, P. (1986) „The forms of capital“, 159 c.,

Portes, A. (1998) *Social capital: its origins and ...*, 150 c.,

Putnam, R.D. (2000) *Bowling alone: the collapse and revival ...*, 148 c.,

Granovetter, M. (1985) *Economic Action and Social Structure*, 144 c.,

Granovetter, M. (1973) *The strength of weak ties*, 137 c.

Podle citační analýzy má pojem sociální kapitál publikace předcházející, které byly uveřejněny dávno a nyní znovu připomenuty, tzv. *Sleeping Beauties*. Patří mezi ně de Tocquevillova práce *Democracy in America* (1840), Beckerova práce *Human capital* (1964); ale za opravdovou *Sleeping Beauty* považuje Forsmanová článek Hanifanové „*The rural school community center.*“ (1916), protože měla 11 citací v letech 1997-2003. Forsmanová pak vyděluje ještě kategorii *Old Classics*, kam podle citací v literatuře o sociálním kapitálu patří Weber (71), Durkheim (58), Simmel (39) a Marx (33) náleží; všechny citace jsou z let 1993-2003.

Poprvé (pokud dovolují zjistit dostupné zdroje, jak říká Forsmanová) byl termín sociální kapitál použit ve vzdělávání v roce 1916 a je to již uvedená práce Hanifanové. Znovu byl tento termín použit v oblasti sociologie o 50 let později v Beckerově práci. V 70. letech použil termín Bourdieu pro jeden z jeho kapitálů. Populárním se stal termín v 90. letech v různých disciplínách a velmi brzy se stal populárním i v médiích a běžně je již součástí veřejného života.

Publikace o sociálním kapitálu byly až do začátku 90. let ojedinělé. Potom došlo k prudkému nárůstu zvláště v sociologii a také v

ekonomii. Nárůst v dalších disciplínách jako v medicíně, psychologii přišel až když v sociologii nárůst publikací stagnoval, ke konci 90. let. Ve vzdálenějších disciplínách nárůst ještě trvá (organisation a business studies). Podle Milestone Publications byla právě sociologie vědou, kde byl termín i koncept rozvinut. Ostatní vědy a oblasti jej přejaly v podobě, jak je definována v těch základních publikacích. V současnosti je termín používán ve smyslu „všichni víme, o co jde“ (str. 198). Zahrnuje některé aspekty sociálních jevů jako sítě, důvěra, komunita a „výzkumníci rozumí, že když se mluví o sociálním kapitálu, mluví se také o těchto věcech“.

Pojem sociální kapitál a diskuze o něm pravděpodobně nemění paradigma sociologie ani dalších věd. Ale je zde nový úhel pohledu na výzkum; ekonomové říkají, že je to měkčí sociální pohled; psychologové považují SC za rozšíření interpretativního rámce. Woolcock, M. and Narayan D. (2000) v „*Social Capital: implications for development theory, research and policy*“. *World Bank Research Observer* 15:2, 225-249, říkají, že významným důsledkem myšlenky a diskurzu sociálního kapitálu je, že pomáhá překlenout ortodoxní rozdělení na vědce, praktiky a policymakers.

Na otázku, jestli má termín vliv na jazyk, je odpověď ano, neboť termín se stal součástí obecného jazyka masových médií; lidé mu budou pravděpodobně více a více rozumět, ale každý si pod tímto termínem může představit leccos. Termín má vliv na jazyk, jestliže se stane součástí slovníku apod. V českém případě viz příklady výše - Velký sociologický slovník a *Universum*.

V blízkosti termínu sociální kapitál se vyskytují (podle bibliograf. metody *Dialog rank analysis*) human capital, civil society, social networks, community development, democracy a trust. Experti zase jmenovali jako synonyma nebo blízké termíny intellectual, human, cultural capital; dále, social cohesion, social networks, economic growth, social support, sense of belonging, community spirit, sense of coherence, trust, solidarity,...

V souvislosti s regionálním rozšířením termínu je uveden na str. 134 graf znázorňující počty publikací o sociálním kapitálu evropských autorů podle zemí a podle roků (na základě *Web of Science databases*) v letech 1986-2001. V první fázi, 1986-1995, to jsou autoři z Holandska, Francie, Německa, Švýcarska a Československa. Z Československa? Podle grafu jde o tři publikace autorů z Československa, ale všechny v roce 1995.

My jsme za Vás přečetli a teď úkol pro Vás: zjistěte, o které publikace se jedná; současně vezměte v úvahu, že v roce 1995 už bylo Československo rozdělené.

Zdenka Vajdová
zdenka.vajdova@soc.cas.cz

Sociální kapitál²

Klíčová slova: sociální kapitál, důvěra, dobrovolné sdružování

Při uvažování o sociologické kategorii sociálního kapitálu je třeba brát v úvahu jeho dvě základní polohy. V první řadě kontakty, sociální sítě s důrazem na formální členství v dobrovolných organizacích, v druhé řadě pak jakousi formu psychologického majetku jednotlivce či skupiny, důvěru jak v ostatní občany, tak ve společenské instituce a celou komunitu [Johnson, Soroka 2001].

Za základní, mnohdy nejdůležitější, složku sociálního kapitálu je považováno členství lidí v dobrovolných sdruženích. Členství v dobrovolném sdružení a sociální sítě v něm produkované vytváří významný zdroj pro řešení problémů kolektivní akce a prosazování určitých cílů ve společnosti [Putnam 1993, Paxton 1999]. Členství v dobrovolných sdruženích je svázáno s vysokou hladinou sociálního kapitálu. Ten přispívá k sociální soudržnosti uvnitř komunity a umírňuje tak sociální napětí [Badescu, Sum, Uslaner 2004]. Dobrovolná sdružení mají svoji interní roli, jako „škola demokracie“ pomáhají vytvářet občanské postoje a normy a ulehčují kooperaci mezi členy a tím generují sociální kapitál. Jejich externí rolí je pak ulehčování kooperace mezi různými částmi společnosti, umožňování kontaktů mezi skupinami navzájem, či mezi sdružením a veřejnými institucemi na centrální i lokální úrovni [Torpe 2003].

Důvěra se objevuje na několika úrovních sociální struktury, od důvěry mezi dvěma jedinci, až po důvěru jedince ve skupinu jedinců, jako je organizace či instituce. Generalizovaná důvěra, kontextuální důvěra ovlivněná systematickou zkušeností, ať již kolektivní nebo osobní, představuje generalizovaná očekávání chování druhých. Právě tato forma důvěry je dalším důležitým indikátorem sociálního kapitálu, jelikož se předpokládá, že na rozdíl od důvěry partikulizované, nemůže mít negativní dopady na společnost [Stolle 2001]. S touto formou důvěry jsou spojené další aspekty - spokojenost se životem, pocit kontroly nad vlastním životem či optimismus [Uslaner 2003]. To jsou postoje, které poukazují na hladinu sociálního kapitálu ve společnosti. Rovněž institucionální důvěra, důvěra v nejrůznější instituce společnosti, i ty politické, podle mnohých výzkumníků vypovídá o hladině sociálního kapitálu ve společnosti. Je třeba brát v úvahu krátkodobý vliv politiků a politických institucí na generalizovanou důvěru a sociální kapitál. Kvalita služeb poskytovaných státem či samosprávou, zdravý vztah politik-občan, spravedlivé politické a společenské instituce - to vše může ovlivnit rozdíly v institucionální a politické důvěře, která posléze ovlivňuje míru

generalizované důvěry ve společnosti [Stolle 2003].

Sociální důvěra je tedy s důvěrou v instituce velmi úzce spojena, a obě je můžeme proto považovat za nezbytné indikátory sociálního kapitálu. Například Dowley a Silver dokázali na souboru respondentů z postkomunistických zemí, že důvěra v parlament, v právní systém a spokojenost s vládou ovlivňují výši sociální důvěry. Také angažovanost v dobrovolných organizacích je spojena s vyšší důvěrou v politické instituce [Dowley a Silver 2003]. Na souboru regionálních českých elit byla prokázána velmi silná souvislost mezi generalizovanou důvěrou a důvěrou v nejrůznější instituce ve společnosti, a to jak instituce politické, tak instituce veřejné [Stachová 2005]. Oproti tomu existují i názory, že sociální kapitál je spíše záležitostí bezprostředních osobních vazeb mezi lidmi a událostmi, spíše než formálními vztahy s vládními institucemi a politikami [Onyx a Bullen 2001].

O měření a operacionalizaci sociálního kapitálu probíhají mezi odborníky neustálé diskuse. Sociální kapitál je považován za multidimenzionální koncept. Podle operacionalizace, kterou pro své výzkumy sociálního kapitálu využívá Světová banka, se sociální kapitál vztahuje k institucím, vztahům a normám, které utvářejí kvalitu a kvantitu sociálních interakcí ve společnosti. Pro srovnání můžeme uvést další možnou definici, kterou přijalo OECD - sociální kapitál je tvořen sítěmi a sdílenými normami, hodnotami a porozuměními, jež ulehčují kooperaci uvnitř i mezi skupinami [Harper, Kelly 2003]. Za determinanty sociálního kapitálu jsou obvykle považovány takové faktory jako je historie a kultura, podoba sociální struktury (stupeň hierarchizace), rodina, vzdělání, rezidenční mobilita, ekonomické nerovnosti, podoba občanské společnosti, vzory individuální spotřeby, osobní hodnoty atp. [Halpern 2005].

Předpokládá se, že úroveň sociálního kapitálu má vliv na ekonomický růst, na hladinu HDP, sítě, normy a důvěra, to vše může přispívat k efektivnímu fungování trhů. Sociální kapitál je spojený s ekonomickou situací, jak na úrovni individuální (např. příjem jednotlivce), tak na úrovni společenské (hospodářská situace v regionu - výše mezd, nezaměstnanost atp.). Existuje velmi silná korelace mezi důvěrou a příjmovou nerovností. Občané, kteří vidí svoje spoluobčany jako sobě rovné z hlediska příjmů, jsou ochotni spíše důvěřovat lidem, které osobně neznají [Stolle 2004], tím se zvyšuje úroveň sociálního kapitálu. Důvěra a sociální kapitál jsou tedy mimo jiné funkcí socioekonomického postavení. Sociální kapitál rovněž přispívá k dosahování vzdělání, ale vztah je obousměrný, rovněž vyšší dosažené vzdělání přispívá k vyšší míře sociálního kapitálu. Vzdělání je proměnnou, která je nejjednoznačněji korelována s vyšší sociálního kapitálu a důvěry, čím vyšší vzdělání, tím vyšší úroveň sociálního kapitálu a důvěry. Úroveň sociálního kapitálu je korelována rovněž se sociální problémovostí, například s úrovní kriminality. Sociální kapitál nejen že umožňuje

² Tento článek vznikl za podpory projektu MŠMT 2D0606 (2006-2011).

prosazování norem a hodnot, které zabraňují kriminálnímu chování, ale posiluje také vazby v komunitě, které umožňují sankcionovat překročení norem v chování. Dalším nezanedbatelným důsledkem sociálního kapitálu je jeho pozitivní vliv na zdraví populace [Halpern 2005]. V neposlední řadě sociální kapitál může ovlivňovat výkon a kvalitu institucí [Putnam 1993]. Sociální kapitál, jak je patrné z výše uvedeného, může být tedy jak individuální charakteristikou, tak kolektivním aspektem celé komunity.

Zdroje:

Badescu, Gabriel, Sum, Paul, Uslaner, Eric. 2004. „Civil Society Development and Democratic Values in Romania and Moldavia.“ East European Politics & Societies 18 [2].

Dowley, Kathleen M. Silver, Brian D. 2003. „Democracy in Post-Communist States.“ in *Social Capital and the Transition to Democracy* Ed. by Badescu, Gabriel, Uslaner, Eric M. London: Routledge.

Halpern, David, 2005. *Social Capital*. Cambridge: Polity Press.

Halper, Rosalyn, Kelly, Maryanne. 2003. Measuring Social Capital in the United Kingdom. National Statistics Report. Office for National Statistics UK.

Johnson, Richard, Soroka, Stuart N. 2001. „Social Capital in a Multicultural Society. The Case of Canada.“ in *Social Capital and Participation in Everyday Life* Ed. by Dekker, Paul, Uslaner, Eric M. London and New York: Routledge.

Onyx, Jenny, Bullen, Paul. 2001. „The Different Faces of Social Capital in NSW Australia.“ in *Social Capital and Participation in Everyday Life* Ed. by Dekker, Paul, Uslaner, Eric M. London and New York: Routledge.

Paxton, Pamela. 1999. „Is Social Capital Declining in United States? Multiple Indicator Assessment“. American Journal of Sociology Vol.105 No.1

Putnam, Robert D. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Stachová, Jana. 2005. „Důvěra a občanská angažovanost regionálních elit.“ In Kostecký, Tomáš, Vobecká, Jana. (eds.) 2005. *Regionální elity 2004*. Sociologické studie 05:03. Praha: Sociologický ústav AV ČR.

Stolle, Dietlind. 2001. „Getting to Trust. An Analysis of the Importance of Institutions, Families, Personal Experiences and Group Membership“ in [ed] Dekker, P. Uslaner, E.M. *Social Capital and Participation in Every Day Life*. Routledge .

Stolle, Dietlind, Rothstein, Bo. 2003. „Social Capital, Impartiality and the Welfare State:

An Institutional Approach.“ In *Generating Social Capital*. Ed. By Stolle and Hooghe. New York, Palgrave Macmillian.

Stolle, Dietlind. 2004. „Communities, Social Capital, and Local Government: Generalized Trust in Regional Settings.“ In [ed] Prakash, S. Selle, P.: *Investigating Social Capital. Comparative Perspective on Civil Society, Participation and Governance*. Sage India Ltd.

Torpe, Lars. 2003. „Social Capital in Denmark: A Deviant Case?“ *Scandinavian Political Studies* [26] 1.

Uslaner, Eric M. 2003. „Trust and Civic Engagement in East and West.“ in *Social Capital and the Transition to Democracy* Ed. by Badescu, Gabriel, Uslaner, Eric M. London: Routledge.

Jana Stachová
jana.stachova@soc.cas.cz

»

Co se můžeme dočíst o spolupráci obcí ³

Klíčové slovo: spolupráce obcí

Spolupráce obcí může nabývat nejrůznějších forem a může mít různý právní podklad. Nejjednodušší formou spolupráce je, že se několik vesnic nebo měst dohodne na jednorázovém společném projektu. Často se však spolupráce odehrává v rámci určitých celků, do kterých se obce sdružují – jsou to například svazky obcí, sdružení obcí, mikroregiony apod. Jedním z významných motivů pro sdružování obcí a vzájemnou spolupráci je možnost čerpat finanční prostředky, zejména z fondů EU, o které by se obec nemohla ucházet samostatně. Členy těchto celků mohou být buď výhradně obce, nebo zde jsou zastoupeny i další subjekty – např. neziskové organizace, zájmová sdružení, ale i podnikatelské subjekty.

Přínosným zdrojem informací o tom, jak tato spolupráce vlastně probíhá, co je jejím předmětem a jak je úspěšná, mohou být i odborné časopisy, které se věnují veřejné správě. Následující příspěvek shrnuje některé z poznatků obsahové analýzy příspěvků zaměřených na problematiku spolupráce obcí, které byly uveřejněny v časopise *Moderní obec* od ledna 2001 do října 2005 a v časopise *Veřejná správa* od ledna 2001 do září 2005.⁴ Přestože mediální obraz spolupráce obcí, který zmíněná media vytváří, nemusí zcela odrážet skutečnou realitu, můžeme přesto získat

³ Tento článek vznikl za podpory projektu MŠMT 2D0606 (2006-2011).

⁴ Článek využívá výsledků analýzy zpracované v rámci již ukončeného projektu „Spolupráce obcí-prvek lokální demokracie a efektivní nástroj samosprávy“ za podpory GA ČR 403/04/0593.

z obsahové analýzy příspěvků uvedených v těchto časopisech mnoho cenných informací.

Zaměřme se nyní na patrně nejzajímavější část, kterou je oblast spolupráce. V některých případech je oblast spolupráce vymezena velmi obecně, např. jako všestranný rozvoj regionu, jindy je uveden rozsáhlý výčet aktivit, které se podařilo v rámci několikaleté spolupráce úspěšně zrealizovat. Řada příspěvků naopak informuje pouze o jednom konkrétním projektu. To však nevylučuje možnost, že spolupráce daného sdružení může být mnohem rozsáhlejší.

Informace o některých oblastech spolupráce se v časopisech objevují pravidelně po celých pět let, jedná se například o rozvoj cestovního a turistického ruchu, budování čističek odpadních vod, vodovodů a kanalizací, řešení dopravní obslužnosti a infrastruktury, zavádění počítačových sítí a internetu. Informace o jiných oblastech spolupráce se objevují pouze v některých letech. Například informace o spolupráci obcí při plynofikaci obcí, zásobování teplem, alternativních zdrojích energie včetně využívání biomasy, nakládání s odpady, informace o společných kompostárnách a spolupráci při zajišťování technických služeb se objevují pouze do roku 2004. V těchto případech se však lze domnívat, že spolupráce v uvedených oblastech probíhá i nadále, pouze již nemusí být tolik atraktivním tématem pro článek. Informace o spolupráci při regulaci a revitalizaci vodních toků a ploch, budování protipovodňových opatření a společné likvidaci povodňových škod se objevují v letech 2003 a 2004, tedy po velkých povodních v roce 2002. Výsledky naší analýzy naznačují, že by se ve spolupráci obcí mohla objevovat i některá nová témata. Jsou to oblasti spolupráce, které se ve sledovaných časopisech objevily až v letech 2004 a 2005, i když v některých případech se však spíše jedná o nové formulace. Jedná se o důraz na udržitelný rozvoj, je formulována snaha navázat na dřívější proslulost a oživit příslušnou oblast, zdůrazňován je ekonomický rozvoj území. Nově se také objevují informace o společném pořádání vzdělávacích programů a kursů, obce se spojují, aby společně vyjádřili nesouhlas nebo usilují společně o změnu legislativy. V jednom případě obce spolupracovaly také při přestupkovém řízení.

Počet příspěvků o jednotlivých oblastech spolupráce během let sice kolísá, ale informace o zmíněných tématech spolupráce se objevují většinou v obou časopisech. Nejčastěji byly zastoupeny příspěvky, které se týkaly rozvoje cestovního a turistického ruchu (celkem 47 informací), společného budování cyklostezek a cyklotras (45 informací) a spolupráce při budování čističek odpadních vod, kanalizací a vodovodů (30 informací).

V souvislosti se vstupem ČR do Evropské unie nabývá na významu i spolupráce se zahraničními obcemi. Tyto formy spolupráce se objevují nejčastěji v příhraničních oblastech. Zajímavé je, že se přestává jednat pouze o partnerství, jejichž náplní jsou zejména vzájemné návštěvy, výměna zkušeností a společné kulturní akce, ale

i v tomto případě začínají české a zahraniční obce spolupracovat při řešení konkrétních problémů jako je například čištění odpadních vod nebo zajištění zdravotní péče. I zde se může jednat o prostou spolupráci dvou vesnic či měst nebo o spolupráci v rámci většího celku, nejčastěji Euroregionu.

Pokud jde o hodnocení spolupráce, v obou časopisech naprosto převládají příspěvky, které hodnotí spolupráci obcí pozitivně. Asi čtvrtina příspěvků hodnocení spolupráce neobsahovala, jednalo se především o krátké několikařádkové zprávy, které pouze informovaly o počátku spolupráce, založení mikroregionu apod. Časopis Veřejná správa publikoval i příspěvky, v nichž bylo vyjádřeno zklamání a zkušenost, týkající se spolupráce s jinými obcemi nebo městy, byla negativní, tyto příspěvky však tvořily pouze 3 % příspěvků uveřejněných v tomto časopise. Oba časopisy však zařazovaly příspěvky o případech, kdy sice obce musí překonávat překážky a spolupráce nebo projekty se nedaří přesně podle původních představ, ale do budoucna se dívají představitelé obcí s nadějí na zlepšení současného stavu.

Věra Patočková
vera.patockova@soc.cas.cz

»

Zkušenost s prováděním dotazníkových šetření pomocí webového rozhraní⁵

Klíčová slova: anketa, techniky sběru dat

Ve svém příspěvku bych chtěl krátce pohovořit o zkušenostech, jež jsme v našem výzkumném oddělení Lokálních a regionálních studií učinili s dotazováním prostřednictvím webového rozhraní. Toto dotazování bylo součástí projektu Spolupráce obcí – prvek lokální demokracie a efektivní nástroj samosprávy. Součástí tohoto projektu byl také výzkum svazků obcí, který měl zjistit především základní údaje o těchto svazcích a obcích v nich sdružených.

Před naším týmem stál tedy úkol jakým způsobem zjistit uvedené skutečnosti a jakým způsobem provést sběr dat. Nástroj, který jsme použili, byl od počátku jasný – strukturovaný dotazník, jenž obsahoval uzavřené, polouzavřené i otevřené otázky. Otázky se týkaly velikosti svazků i obcí v nich sdružených, uspořádání a formy správy svazku, předmětu jejich činnosti, výdajů na provoz svazků, zkušeností se spoluprací s dalšími aktéry včetně státní správy a samosprávy, názorů na slučování obcí apod.

Při otázce sběru dat se nabízelo několik různých řešení. Nakonec jsme se rozhodli pro sběr dat pomocí webového rozhraní. Celý sběr

⁵ Tento článek vznikl za podpory projektu MŠMT 2D0606 (2006-2011).

dat, včetně přípravy zahrnující mapování základního souboru, probíhal v několika krocích. Nejprve byla vytvořena databáze svazků obcí. Při její tvorbě se vycházelo ze dvou seznamů svazků obcí, jež jsme měli k dispozici. Prvním byl seznam svazků obcí, který se nachází na stránkách Ministerstva pro místní rozvoj (www.mmr.cz), druhým byl seznam na Portálu regionálních informačních servisů (www.risy.cz). V prvním z nich se v té době (2004) nacházelo 377 svazků obcí, na druhé adrese bylo možné dohledat 521 svazků. Poté byly obě databáze porovnány, vyloučeny duplikované svazky, svazky jež ukončily svoji činnost a v neposlední řadě byly také vyloučeny svazky obcí, které svým charakterem neodpovídaly potřebám našeho výzkumu – euroregiony, vodohospodářská a energetická sdružení, čili sdružení velkého rozsahu, často přesahující území všech obcí okresu. V konečné fázi zůstalo v naší databázi 512 svazků obcí. Tyto svazky byly osloveny emailem s žádostí o spolupráci při vyplnění dotazníku. Tyto emaily byly rozeslány nadvakrát, na konci roku 2004 a začátkem roku 2005, abychom si zajistili co největší návratnost. V emailu byl uveden odkaz na stránku, kde se respondent přihlásil heslem, jež obdržel v emailu a po přihlášení mohl začít vyplňovat připravený dotazník. Heslo bylo pro všechny svazky obcí stejné a důvodem pro jeho použití bylo zabezpečení dotazníku před případnými „nežádoucími“ respondenty. Jednotným heslem pro všechny byla zajištěna případná anonymita jednotlivých respondentů. Ovšem nikdo necítil potřebu se skrývat v anonymitě a všichni vyplnili název svazku obcí, které zastupovali.

Celkem se nám nakonec sešlo 158 vyplněných dotazníků, což představuje celkem solidní 31% návratnost, navíc, vzhledem k určitým nedostatkům a neaktuálnosti zmiňovaných seznamů, lze předpokládat, že část svazků obcí již v době sběru dat neexistovala. Je možné ale, že na druhou stranu již existovaly jiné, které v těchto seznamech chyběly, ty však nebylo žádným možným způsobem dohledat.

Technika sběru dat, kterou jsme použili, se nazývá anketa. Jedná se o situaci, kdy se snažíme dát k vyplnění dotazník co nejvíce relevantním respondentům a záleží jen na nich, zda nám odpoví a vyplní dotazník či ne. Tomuto rozhodnutí se říká samovýběr, čili nám odpoví jen ti, kteří chtějí, což může v některých situacích vážně zkreslit reprezentativitu sebraných dat. Přesto se domnívám, že v našem případě se jednalo o velmi vhodný nástroj výzkumu.

Naším cílem ani nebylo zajistit maximální možnou reprezentativitu sebraných dat, ale spíše se jednalo o jakousi pilotní studii, jež nám měla ukázat, jaké typy svazků obcí se u nás vyskytují, jaké je jejich institucionální uspořádání a jaké jsou nejčastější problémy, které je trápí. Tato pilotní studie byla vlastně jen první fází výzkumu, která nám měla poskytnout vstupní informaci o terénu předtím, než vyrazíme na individuální rozhovory s představiteli svazků obcí a místních samospráv.

Mám-li celkově posoudit vhodnost internetových anketních šetření, musím říci, že v tomto případě jsme učinili pozitivní zkušenost. Měli jsme k dispozici sice ne zcela kompletní, ale přesto dostatečné soupisy svazků obcí, oslovovali jsme tedy téměř všechny respondenty základního souboru. Navíc v porovnání s jinými typy sběru dat (pomocí tazatelů, rozesílání poštou apod.) je sběr přes webové rozhraní výrazně levnější. Navíc odpadají starosti se zapisováním dat do databázových souborů, což šetří čas a také peníze. Webové rozhraní automaticky zapisuje všechny odpovědi z vyplněných dotazníků do souborů zvoleného formátu, v našem případě csv a xls.

Celkově je šetření pomocí webového rozhraní využitelné v situacích, kdy máme k dispozici soupis cílové skupiny respondentů a neděláme si nároky na velkou reprezentativitu. Navíc šetří čas při sběru dat i jejich zpracování nejen nám, ale také respondentům. I to je důležité v dnešní době, kdy je výzkumný terén v tak malém prostoru, jakým je Česká republika poněkud „zamořen“. Mnozí občané a ještě více představitelé samosprávy a státní správy jsou často doslova zahlceni různými dotazníky a rozhovory. V takové situaci nenáročný dotazník, který lze relativně rychle a pohodlně vyplnit, značně snižuje riziko odmítnutí svého vyplnění.

Daniel Čermák
daniel.cermak@soc.cas.cz

»

« Vydává Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., dne 1. 2. 2007 » « Šéfredaktorka: Marta Kolářová »
« Redakční rada: Daniel Čermák, Iva Chludilová, Yana Leontiyeva, Hana Maříková, Lukáš Novotný, Petra Rakušanová, Natalie Simonová, Petr Sunega, Petra Šalamounová » « Technická redaktorka: Anna Gabrielová »
« Adresa: SOCIOweb, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Jiřská 1, 110 00 Praha 1, tel./fax: +420 222 221 662, e-mail: socioweb@soc.cas.cz » « ISSN 1214-1720 »

« © Sociologický ústav AV ČR, v.v.i., Praha »